

İNSAN EKOLOJİSİ OLARAK COĞRAFYA *

Harlan H. Barrows

Çeviren
Erol Tümertekin

Çeviri üzerine

Çok eski bir geçmişe sahip olmakla birlikte bilimsel kimliğini 19 uncu yüzyılda, daha kesin olarak 1750'den sonraki 150 yıl içinde özellikle Kant, Humbold, Ritter, Peschel ve Ratzel'in çalışmaları ile kazanan Coğrafya'da türlü metodolojik tartışmalar sürmektedir. Önceleri coğrafyanın fiziki ve beşeri olarak ikiye ayrılmasının yarattığı dağılmaya, en azından düalizme çözüm aramada baş alternatif olarak sistematik-bölgesel coğrafyanın güçlenmesi önerileri dikkat çeker. Bu öneriler sürerken coğrafyada gittikçe hızlı bir biçimde uzmanlaşma eğilimi güçlenir. Bu uzmanlaşma öyle bir gelişme içindedir ki, Beaujeau Garnier'nin sözcükleri ile «değişik uzmanlık dallarının yandaşları kendi dalları nedeniyle yaklaştıkları bilim dallarında çalışanlarla, anabilim dalının (coğrafyanın) öteki mensupları ile olduğundan daha yakın ilişki sürdürüyorlar ya da geliştiriyorlar». Böyle bir eğilimin coğrafyanın bütünlüğü ile ne derece telâf edilebileceği kuşkusuz tartışmaya açıktır. Nitekim yine Beaujeau Garnier bu konuda şunları söylüyor: «Böylece laboratuvarlarının kendilerini hipnotize ettiği kimi morfoloqlar insanın varlığını unutmaya hazır durlar, oysa kimi klimatologlar klimatik olguların toprak üstündeki etkilerinden ve belirli bir ortamdaki sonuçlarından çok, me-

* Bu yazı H.H. Barrows'un Amerikan Coğrafyacılar Derneği'nin Aralık 1922'de Ann Arbor'da yapılan toplantısındaki başkanlık konuşmasıdır. Konuşma aynı derneğin yayın organı olan Annals of the Association of American Geographers, Volume XIII, March, 1923, No : 1, s. 1-14'de ilk olarak yayımlanmıştır. Sonraları aynı yazı coğrafya metodolojisi ile ilgili bazı eserlerde de (reader türü) yayımlanmıştır.

teoroloji yasaları ve bu yasaların atmosferdeki mutlak görünümle-riyle ilgili görünmekte. Öte yandan, insan coğrafyasının pek çok ateşli yandaşı da, fiziksel coğrafyadan, kimi öğelerinin kendilerine artık bilimsel ve boyutsal bir çerçeve gibi, ilkel insanları etkileyebilecek, ama modern insanın tümüyle alt ettiği, eskimiş veriler bütünü gibi, kasacası insan toplumlarının eylemiyle sıkı sıkıya bağlı temel bir parça olarak değil de, bir tür simgesel tiyatro dekoru gibi görüldüğü fiziksel coğrafyadan kendilerini ayırmayı istiyorlar».

Coğrafya metodolojisinde üzerinde durulması gereken bir yeni eğilim de kuşkusuz bu bilimin özünü oluşturan «mekân»ın yakın yıllarda başka bilim dallarında da ele alınmakta oluşudur. Örneğin: Bölgesel Bilim. Tricard'ın yıllar önce benimsemediğini açıkça bildirdiği bu eğilim ile coğrafyanın ilişkileri ve de geleceği ayrı bir konu haline geliyor. Böylece bir yandan parçalanma ve dağılma, öte yandan gittikçe güçlenen uygulama alanına geçiş, başka bilimlerin sınırlarına giriş, bu arada kendi öz çalışma alanı olan mekân'ın başka bilimlerde de ağırlık kazanmakta olması, günümüz coğrafyasında üzerinde durulan başlıca konulardır. Ancak, bu konuların çoğu, örneğin coğrafyanın bütünlüğünün korunması ya da coğrafi düşünüşün ne olduğu, yahut çevre ilişkileri yıllarca önce tartışılmış, değerli görüşler ileri sürülmüştür. Örneğin, M. Sorre coğrafi sentezin, dolayısıyla coğrafyanın bütünlüğüne şöyle işaret eder; «coğrafyacı bağlılıkların ve bütünlüklerin adamıdır». Bütünlük ve de dünya organizması fikrini ünlü Vidal de la Blache ise şöyle dile getirmiştir: «Coğrafyacı dünyanın hangi kesimini incelerse incelesin, kendisini bu kesimin içine kapatamaz. Her yerel araştırmada bir genel öge yer alır».

Yıllarca önce R. Hartshorne uygulamalı coğrafyanın önemini de şu sözlerle belirtiyordu: «... coğrafyacı toplumun sorumlu bir üyesi olarak bilgisinden toplumun yararlanmasını sağlamakla yükümlüdür».

Coğrafyanın mahiyet ve metodları hakkında bugün ileri sürülen birçok fikirlerin temelinde kuşkusuz geçmişte açıklanan görüşler vardır. Hatta bazıları yeni fikirler olarak ortaya atılmaktadır. Ashında geçmişte geliştirilmiş olan fikirlerin yeniden gözden geçirilmesinin coğrafyada bugünkü eğitimi anlamada olduğu kadar, başka bilim dallarındaki (örneğin Ekoloji ya da Bölgesel Bilim) ge-

lişmeleri değerlendirmede de yararlı olduğu kamsındayım. Ancak, coğrafyada mahiyet ve yeni eğilimler hakkında bilgi edinmede bibliyografik kaynaklar açısından iki gurupta toplanabilecek güçlükler söz konusudur : a) özellikle Fransızca, Almanca ve İngilizce olan klasik eserlere erişme güçlüğü (örneğin. V.de la Blache, Humboldt, Ratzel, Ritter ...), b) zamanımızda bu konuda yayınlanan kitap ve dergileri izlemek (1980 yılında 107 ülkede 55 dilde 3345 coğrafya dergisi ve benzeri yayınlanıyordu).

Klasik eserler ve de yine klasik sayılabilecek dergiler (örneğin, Annales de Géographie, Erdkunde, v.b.) dünyada belli başlı ülkelerdeki coğrafya bölümü kitaplıklarında bulunmaktadır. Bu konuda araştırma yapmak isteyenlerin bu tür kitaplıklarda çalışmaları bilinmektedir. Örneğin, Hartshorne coğrafya metodolojisi hakkındaki ünlü eserinin hazırlıklarının büyük bir kısmını, başta Viyana Coğrafya Enstitüsü olmak üzere, bu tür kurumlarda yapmıştır. Bir süreden beri daha çok A.B.D.'nde görülen coğrafyanın mahiyetine ait geçmişte ileri sürülen fikirleri içine alan ve aynı zamanda çağdaş eğilimlere değinen belli başlı makaleleri, İngilizce ise aynen, başka dilde ise İngilizceye çevrilerek bir cilt içinde «Reader» adı altında yayınlamak faaliyeti coğrafi düşünce hakkında bilgi edinmek isteyenlere büyük kolaylık sağlamaktadır. Ülkemizde henüz bu tür yayınlar yayımlanmamıştır. Kuşkusuz bu alanda, bir başka yolda coğrafya üzerinde önemli görüşlerin ortaya atıldığı makaleleri çevirip yayınlamaktır. Bu nedenle Barrows'un yazısını çevirip yayımlıyoruz. Barrows genelde coğrafyanın bir ilişkiler bilimi olduğu görüşündedir. Ancak, coğrafyadaki dualizme çare olarak -onun zamanında coğrafyadaki uzmanlaşma bu günkü düzeye varmamıştı- bu görüşü savunanlardan bir yerde ayrı düşmektedir; ona göre coğrafyada ilişkiler insanın çevreye uyumu açısından ele alınmalıdır, aksi değil, Coğrafya bir sosyal bilim, Barrows'un sözcükleriyle «insan ekolojisi»dir.

E. Tümertekin

Bilimlerin Anası Olarak Coğrafya — Amerika'da coğrafya üniversite eğitimi ve araştırma için uygun bir konu, insan bilgisine katkıda bulunacak hayati gerçeklere sahip bir bilim ve pratikteki işlere çok geniş biçimde uygulanabilen bir sanat olarak, bu denli büyük ölçüde, ancak yakın yıllarda kabul edildi. Dolayısıyla, gelişmiş inceleme konularının en genci olarak sık sık nitelendiğini duymak şaşırtıcı değildir. Bunun tersine, coğrafyanın haklı olarak Bilimlerin Anası ünvanını talep edebileceği sözünü hatırlatmak kuşkusuz gereksizdir. Daha İsa'dan yüzyıllarca öncesinde coğrafya, tüm evreni kucaklayan bir inceleme konusu olarak kabul edilmişti. Geçen zamanla birlikte, coğrafyanın da birçok çocuğu oldu; bunların arasında, astronomi, botanik, jeoloji, meteoroloji, arkeoloji ve antropoloji sayılabilir. Bazı çocukları bilimler dünyasında kendi bağımsız yollarını öylesine uzun zaman boyunca sürdürdüler ki, pek doğal olarak, ana konuyla olan bağıntıları genelde tümüyle görünmez oldu. İçlerinden herbiri, ekimi için özel görevler gerektiren aile toprağının bir parçasını alıp, bu parçayı atalarından çok daha yoğun biçimde işleyerek kendi bağımsızlıklarına kavuştu. Böylece çocukların herbiri başarılı bir uzman olurken, ataları ise, kendi toprağının büyük bir bölümünden ve eski işlevlerinin pekçoğundan vazgeçmiş olsa bile, gene de çok çeşitli çıkarılara sahip olmaya devam etti. Dahası coğrafya, kıyıda-köşede kalmış alanlar yeni araştırma merkezleri halini aldıkça sürekli biçimde hep yeni yükümlülükler üstlendi ve böylelikle de kendi toprağının hem yüzölçümünü hem de karmaşıklığını arttırdı. Başka deyişle, bazı parsellerinin sınırı gerilese bile, bazılarının sınırı genişledi. Böylece, coğrafyanın bakış açısı geçmişte değişiklik göstermiştir; gelecekteki değişiklikler de güvenle önceden görülebilir. Coğrafya belki de yüzyıllar boyunca «titreşim içinde bulunan bir bilim» olarak kalacaktır.

Bu koşullarda, coğrafyanın bakış açısı ve içeriğine ilişkin birbirinden ayrı görüşlerin bulunması ve coğrafyanın geleceğine ilişkin soruların ortaya çıkması hiç kuşkusuz kaçınılmazdır. Bazılarının düşünür görüldüğünün tersine, bu konular yalnızca Amerika'da tartışılmamıştır. Örneğin geçen yıl Hogart İngiliz Coğrafya Birliği «E Bölümü» Başkanlık Konuşması'nda şunları söyledi: «Kendi kökensele alan ve işlevlerinden durmadan bölüm yitiren, durmadan yeni bölümler ekleyen coğrafya başkalarının, hatta kendisinin bile, kuş-

kuya kapılmamasına güçlüklerle engel olabilir. Kıyılarında, kopup uzaklaşarak yeni bilimler olarak büyüyecekleri bir noktaya doğru durmaksızın gelişen uzmanlıkların bulunduğu bir alanda belirli bir tanımlanmamışlık olmalıdır. Ana çocuğunu belirli bir süre kucağında taşır, faaliyetlerini paylaşır, kendinden ayrılmasına razı olmaz, hatta çocuğunun artan bağımsızlığından dolayı biraz kıskançlığa bile kapılır. Coğrafyanın işlevlerinin bitip, örneğin, jeoloji ya da etnolojinin işlevlerinin nerde başladığını her hangi bir anda söylemek hiç de kolay değildir. Dahası, yaşamlarını ayrı olarak sürdürmek için işlevlerin birbirleri ardından kendilerini kopardıkları bu parçalanarak üreyen bilime şu soruyu yöneltmek kaçınılmazdır: Bütün belirtilerin tanıklık ettiği gibi, bu süreç devam ederse, eninde sonunda coğrafyanın elinde ne kalacaktır? Çeşitli uzmanlıklar arasında parçalanıp, saygıdeğer bir anı olmayacak mı zamanla?» Çeşitli ülkelerde tartışılmış olsalar bile, belki de bu sorular yakın yıllarda hiçbir ülkede bu ülkede olduğu kadar ilgi çekmediler. Bu Derneğin üyeleri özellikle Fenneman'ın Başkanlık Konuşması'nı hatırlayacaklardır; o konuşmasında Fenneman «Coğrafyanın ölmüş olduğunu varsayın, geriye ne kalmalıydı?» sorusunu sorup, coğrafyanın kendi alanının olanaklı olan bölümlenmesini ele almaya girişmişti. Hogart, Fenneman ve bildiğim kadarıyla, bu konuda söz söylemiş olan bütün öteki yetkin coğrafyacılar, başka bilimlerin altından kalkamayacakları zorunlu ve özel bir görevi yerine getirmesi gerektiği için, coğrafyanın ölüm döşeginde bulunmasına olanak olmadığı konusunda bize güvence vermektedirler. Bütün coğrafyacılar bu görüşte birleşiyorlar hiç kuşkusuz, ancak aynı ölçüde kuşkuya yer bırakmayan birşey de, sözkonusu özel görevin kesin doğası konusunda aralarında anlaşmazlık olmasıdır. Coğrafya hiç bir şekilde kimi zaman ileri sürüldüğü gibi kendisini sınırlayan alacakaranlık kuşağın hem belirsiz hem de değişken olması nedeniyle kendine özgü, tuhaf, değildir. Bu aynı zamanda jeoloji, botanik, iktisat, tarih, sosyoloji ve çok çeşitli başka konular için de doğrudur. Ama belki de, Fenneman'ın bundan dört yıl önce kullandığı benzetmeyle söylersek, *merkezine ilişkin, ayrıncı işlevlerine ilişkin örnekleri arasında köklü görüş ayrılıkları bulunması nedeniyle kendine özgüdür.*

Coğrafyanın Biricik Alanı Olarak İnsan Ekolojisi. — Öyleyse, hangi kavram coğrafya için ayrı bir alanın sınırlarını çizmek-

tedir? Bana öyle geliyor ki, bu sorunun cevabı, Fransa ve İngiltere başta olmak üzere, Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde coğrafi çalışmanın yeni eğilimleri ve özellikle de Amerika'daki gelişmeler ile önceden gösterilmiştir. Modern bilimsel Amerikan coğrafyası diye adlandırmaktan zevk aldığımız şeyin yükselişi ancak çeyrek yüzyıldan biraz daha çok bir süre içinde gerçekleşti. Davis, Gilbert ve başka birkaç kişinin fizyografya, ya da kimi zaman denildiği gibi, fiziksel coğrafya alanındaki parlak çalışmaları ile başladı. Jeolojinin anası olsa bile, coğrafyanın, Amerika'da daha yüksek bir inceleme konusu olarak yeniden canlanışına tanıklık eden yakın dönemde jeoloji tarafından beslenmiş olduğu da, geçerken yeniden hatırlatılabilecek tuhaf bir olgudur. Birbiri ardından her üniversitede coğrafya çalışmalarına ilk olarak hep Jeoloji Bölümü'nde olanak sağlanmıştı. Coğrafya çalışmaları geliştikçe, bölümün resmi adı da pekçok durumda «Coğrafya ve Jeoloji Bölümü»ne çevrilmişti. Orta Amerika'nın önde gelen yedi ya da sekiz üniversitesindeki şimdiki durum budur. Fizik coğrafya, «insansallaştırılması» yolunda ısrarlı bir isteğin ortaya çıkmasından önce, güçlkle kurulmuştu, ya da yeniden gençleştirilmiş ve yeniden kurulmuştu demem daha doğru olur. Bu isteğe hemen bir karşılık geldi; sayıları gittikçe artan coğrafyacilar kendi konularını yalnızca insan ve insanın doğal çevresi arasındaki karşılıklı ilişkilerle ilgilenir olarak tanımlayınca kadar, coğrafyanın ağırlık merkezi en uçtaki fizik bölümden insan bölümüne doğru istikrarlı biçimde kaymaya başladı. Kuşkusuz, «doğal çevre» dediklerinde birleşik biçimdeki fiziksel ve biyolojik çevreleri belirtmek istiyorlardı.

Böylece tanımlanmış olan coğrafya, *insan ekolojisinin* bilimidir. «İnsan ekolojisi» teriminin uzantıları, gelecekte coğrafi araştırmanın hedefi olacağına inandığım şeyi açığa vurur. Coğrafya, doğal çevreler ve insanın dağılımı ve faaliyetleri arasında varolan ilişkileri açığa çıkarmayı amaçlayacaktır. Benim düşünceme göre, coğrafyacilar genelde bu soruna çevrenin etkisi açısından çok, insanın kendini çevreye uyarlaması açısından bakacaklardır. Birinci yaklaşım daha çok, işe karışan bütün etkenlerin tanınması ve doğru olarak değerlendirilmesi yanında özellikle de çevresel etkenlere gerçekte sahip olmadıkları belirleyici bir etkiyi maletme tehlikesinin azınmasıyla sonuçlanacak gibidir.

Bazı kişiler, sözü geçen tanımlayıcı önermeler insan ekolojisi için bir çalışma alanı belirtmeler bile, aynı önermelerin, kesin bir anlamı olması nedeniyle coğrafya için aynı şeyi yapamayacağını söylemişlerdi. Gerçek bunun tam tersidir.

Eğer coğrafya tarihinin verdiği çok açık bir ders varsa, bu ders, sözcüğün kökeninin sözcüğün uygulandığı alanı sınırlamadığıdır. Geçmişte olduğu gibi, gelecekte de, coğrafyanın amacı büyük ölçüde izleyicilerinin yapıcı çalışması ve komşu alanlarda çalışan kişilerin çabalarıyla belirlenecektir.

Coğrafyanın Başka Konularla Olan Bağlantısı. — Bana öyle geliyor ki, insan ekolojisi olarak bir coğrafya anlayışı, çok tartışılan bir sorun olan coğrafyanın bazı başka konuların alanına taşıdığı savını maddi olarak ortadan kaldırmaya yardımcı olabilecektir. İnsan ile belirli bir çevresel kompleks arasındaki etkileşimleri göstermek için coğrafya, hiç kuskusuz ki, söz konusu kompleksin çeşitli öğeleriyle —yüzey şekilleri, topraklar, iklim, bitki örtüsü ve bilinen liste içinde bulunan öteki öğelerle— işgörecektir. Bununla birlikte, Coğrafyanın işi bu çevre özelliklerinin kökenini, özellik ve durumlarını hatta, söz konusu özelliklerin kendi aralarındaki bağıntılarını bile açıklamak olmamalıdır; coğrafyanın işi, ister ayrı ayrı ister birlikte ele alınan bu özelliklere insanın verdiği karşılığı incelemek olmalıdır. Daha açık bir biçimde söylemeye çalışıyorum şimdi. Yüzey şekillerinin evriminin soyut bir incelemesi olarak fizyografi jeoloji olarak ileri sürülmüştür, oysa bölgesel fizyografi bazıları tarafından coğrafyanın bir parçası olarak kabul edilmiştir. Bir olgu ve ilkeler bütünüdür, bu bütüne *yalnızca* alansal bir uygulama getirilerek bir bilimden başka bir bilime kaydırılmasını bir türlü açıkça anlayamamışumdur. Ne olursa olsun, insan ekolojisi olarak tanımlanan coğrafya, genel ya da özel alanların yüzey şekillerinin oluş ve gelişimiyle değil, ama insanın doğal çevrenin öğeleri olan yüzey şekillerine getirdiği uyarlanmalarla ilgilenmelidir. Başka deyişle, coğrafya ile jeolojinin yüzey şekilleriyle ilgilenmesi karşılıklı olarak birbirlerini hesaba katmadan olmalıdır. Buna benzer bir biçimde, insan ekolojisi olarak coğrafya da dünyadaki çeşitli iklimlerin kimliklerinin ve dağılımlarının açıklanmasıyla değil de, çevresel bir bütünüdür yalnızca tek bir ögesi olarak, iklimin insan ba-

ğıntılılarıyla ilgilenmelidir. Bir kez daha söylersek, coğrafya hayvanlar ile bitkilerin kendi fiziksel çevreleriyle olan bağıntılarıyla değil de, insanı etkileyen doğal çevrenin öğeleri olarak bitki ve hayvanlarla ilgilenmelidir. Kısacası, insan ekolojisi olarak ele alınan coğrafya, adları daha önce belirtilen ve kenarda kalan uzmanlık dallarına —fizyografi, klimatoloji, bitki ve hayvan ekolojisi gibi— sarılmayıp, onları memnuniyetle jeolojiye, meteorolojiye, botanik ve zoolojiye ya da bağımsız birer bilim halini almış olan mesleklere terketmelidir.

Bu noktada, daha önce de zaten belirtilmiş olan birşeyi açıkça söylemek yerinde olacaktır. Yukarda sözü edilen alanlardan herhangi biri ancak verdikleri başarılı ürünlerle adlandırılabilir. Bu alanlardaki araştırmalar büyük ölçüde coğrafyacılar tarafından gerçekleştirilmemiştir. İleri sürülen önermeler, söz konusu çevre özelliklerine, bu özelliklerin adı geçen öteki bilimlerden tarafından açıklanan köken, kimlik ve durumlarına ilişkin teknik bir bilgiye coğrafyacının gereksinim duymadığı sonucuna varılır. Tam tersine, böyle bir bilgi başarılı bir coğrafya çalışması için vazgeçilmez bir ön gerekliliktir. Böyle olsa bile, söylenenlere şu da eklenebilir, kimi durumlarda adı geçen bu çevre özelliklerinin başka bilimlerden tarafından ele alınıp işlenmesi coğrafyacının gereksinimlerine en iyi biçimde uyan birşey değildir. Örneğin, fizyografi bazı yüzey şekillerini coğrafyanın amaçlarına uygun olabilecek biçimde sınıflamayı açıkça başaramadı.

Coğrafyanın dış bağıntıları ele alındığında, benim düşünceme göre, Amerikan coğrafyacıları coğrafyanın fiziksel ve biyolojik bilimlerle olan ilişki noktalarına (bu noktalar daha henüz yeni belirtilmişti) önem verdiler. Bu durum, konunun bu ülkedeki tarihinin doğal bir sonucuydu. Ancak, yakın bir gelecekte, coğrafyanın toplumsal bilimlerle olan bağıntılarına giderek artan bir önem verileceği kuşkusuzdur. Bu bilimleri kesin bir biçimde belirlemeye girişmek bizim işimiz değildir; bu, toplumsal bilimcilerin kendilerini doyuracak biçimde yerine getirmemiş oldukları bir görevdir. Bununla birlikte, söz konusu alanları coğrafyadan ayırmaya çalışmak bizim için büyük bir önem taşımaktadır, dolayısıyla, eğer buna olanak varsa, herbirimizin tek ya da en özen göstereceğimiz insana ilişkin işlerin özel bir aşaması üstüne açık bir anlayış oluşturmamız

gereklidir. İktisadın, tarihin, sosyolojinin ve siyasal bilimin insanın gelişimi ve uygarlığı ile, insan faaliyetinin karmaşık ve birbirleriyle ilgili yanlarıyla uğraşırken benimsediği özel bakış açısı nedir?

Görünüşte iktisatçının tek sorunu, toplumun iktisadi yapısının gözümlemesi ve bireyler ile toplulukların yönlendirilmesine ilişkin iktisadi genellemelerin ya da yasaların formüle edilmesidir. Bu nedenle iktisat, insanın doğal kaynakları kendi maddi gereksinimlerine uyarlamak ya da bu kaynaklara sahip çıkmak amacıyla sürdürdüğü faaliyetleri, bu faaliyetlerin hem neden oldukları hem de bir ölçüde belirlendikleri toplumsal kurum ve süreçleri anlamaya yönelik bir bakışla ele alır. Kısacası, iktisat insanlar arasındaki belirli bağıntıları açıklamayı amaçlar; bu bağıntıların pek çoğu insanın dünyadaki kaynakları kullanımından ileri gelirler. Oysa coğrafya, insan ile dünya arasındaki belirli bağıntıları açıklamayı amaçlar.

Bazı tarihçileri tarihin amacının uygarlığın tüm gelişimini resmetmek ve açıklamak olduğunu ileri sürerler. Hiç kuşkusuz ulaşılmaz bir ideal olarak kalacağı için, coğrafya ile öteki toplumsal bilimlerin kendi ayrı alanları olduğunu yadsıyan bu tarih programı ile belki de tartışmamak gerekecektir. Tutkusu ne denli büyük olursa olsun, tarihçi herşeyi açıklamaz. Bilimsel tarih, belirli toplumsal toplulukların kurumların, hareket ve fikirlerin çağlar boyunca geçirdikleri evrimsel gelişimi çizmekle uğraşır. Dolayısıyla, tarih büyük ölçüde geçmişle ilgilenir. Coğrafyanın kendine özgü uğraşı ise büyük ölçüde bugünle ilgilidir. Tarihsel araştırma eski çağların bulanık sisleri arasından edinilebilen insana ilişkin parça parça kayıtlarla başlar; coğrafi araştırma ise, Brunhes'ün öne sürdüğü gibi, en gerçek kalkış noktasını, kültürel görünümü (peyzajı) oluşturan insanın dünyayı günümüzdeki işgalinin görünür yanlarında bulur. Başka deyişle, tarihçi incelemelerine atalarımızın gördükleriyle başlar; coğrafyacı ise, bizim kendimizin gördüğüyle başlar. Tarih *zaman* bağıntılarıyla ilgilenir; kronoloji ise tarihin düzenleyici ilkesidir. Coğrafya *yer* bağıntılarıyla ilgilenir; ekoloji pekala coğrafyanın düzenleyici ilkesi olabilir. Dolayısıyla, coğrafya ile tarih insan işlerini birbirine karşıt açılardan ele alırlar, birbirine benzemeyen yöntemleri kullanırlar ve ayrı nitelikli genellemeler varırlar.

Sosyologlar, kendi konuları için, ayrı bir alan tanımlamakta özellikle güçlük çektiler; bununla birlikte, sosyolojinin bilgiye yap-

tiği katkılar gene de son derece önemli olmaktan geri kalmadı. Tarih gibi, sosyoloji de toplumsal gelişimin süreç ve ilerleyişlerini çizer ve açıklamaya yardım eder. Ancak bunları yaparken, tarihin tersine, büyük ölçüde toplumsal kurum ve toplumsal örgütlenme tipleri ile uğraşır. İnsanla insanın, insanla topluluğun, topluluk ile topluluğun, topluluk ile insanın bağıntılarını birleşme yasalarının varoluş ve işleyişini açıklamak amacıyla çözümler. Bunları yaparken, örneğin, tek tek bireylerle değil, ama verili bir gelişim aşamasındaki herhangi bir bireyle ilgilenir. Toplumsal gelişimi çözümler, toplumsal gelişim sürecini genelleşmiş terimlerle niteler ve varılan aşamaları tanımlar; bütün bunları yaparken bulgularının, verili bir insan topluluğunun toplumsal gelişiminin tarihsel yorumunda hayatı bir işlev üstlenmesini gözönünde tutar. Dolayısıyla, tarih, belirli bir ölçüde, *uygulamalı* sosyoloji halini alır. Sosyoloji de, çağdaş toplumsal yaşamın incelenmesine ilişkin bir teknik sağlamayı ve böyle bir inceleme aracılığıyla toplumsal hizmetin yönlendirilmesine ilişkin ilkeler geliştirmeyi amaçlar. Sosyoloji, özellikle de ilkel toplumların yaşamında dile geldiği biçimde toplumsal kökenlere ilişkin olarak, toplumun doğal çevreyle olan bağıntılarına belirli ölçüde eğilmekteyse de, insan ekolojisinin bu dalı henüz sistemli biçimde incelenmemiştir; coğrafya ile sosyolojinin her ikisi daha da gelişmedikçe incelenmeyecektir de. Bu çalışmada coğrafyacıların mı yoksa sosyologların mı başı çekeceği açıkça görülmemektedir. Sosyolojinin her zaman için büyük ölçüde insanlar arasındaki kültürel ilişkilerle, yani insanın toplumsal çevresiyle ilgileneceği apaçıktır; sosyolojinin inceleme alanının odağı ile coğrafyanınkine birbirinden ayıran da budur.

Toplumsal bilimler arasında en keskin biçimde tanımlanmış alan belki de siyasal bilimdir. Siyasal bilim toplumun siyasal yapısıyla ilgilenir, insan faaliyetinin yasalar ve hükümet yoluyla düzenlenmesi, kısıtlanması ve desteklenmesi ile uğraşır ve bütün yönetim işlevlerinin temelinde yatan ilkelerin kavranılmasını amaçlar. İlgilendiği tek şey insanın siyasal çevresidir ve işte bu nedenle de coğrafyadan ayrılır.

Böylelikle coğrafya insan ekolojisini öteki doğal ve toplumsal bilimlerin ya tümü ya da bazıları tarafından küçük bir ölçüde işlenmiş bir alan olarak bulur. Amacı böylece sınırlanmış olduğundan,

başka biçimde edinilmeyen bir birliğe sahip olmak yanında, insanlıkla ilgilenen bilimler arasında eşi olmayan bir bakış açısına da sahiptir. İnsanın özgül doğal çevrelere uyumunun karşılaştırmalı biçimde incelenmesiyle, güvenilir bazı genelleme ya da ilkeler elde edildi, çok sayıda başka genelleme ya da ilkeler ise geçici olarak kabul edildiler. Her bilimin vazgeçilmez öğeleri şunlardır: Ayrı bir alan ve denetleyici bir bakış açısı; bu bakış açısı, bilimin verilerinin genel doğruların ya da ilkelerin bulunması amacıyla düzenlenmesini sağlayacaktır.

Sistematik Coğrafyanın Bölümleri. — Coğrafya insan ekolojisi olarak kabul edildiğinde, aynı anda konunun sistem açısından ekonomik coğrafya, siyasal coğrafya ve toplumsal coğrafya diye üç ana bölüme ayrılması da kabul edilmelidir; bunlar insanın dünyayla ilgili üç büyük faaliyet türüne denk düşer.

Bu şemaya göre, iktisadi coğrafya insanın kendi çevresine ilişkin yaptığı uyumların, ki bunlar yaşamın sağlanmasına bağlıdır, hesabını vermeyi amaçlayacaktır. Alt bölümleri arasında tarım coğrafyası, kır coğrafyası, çıkarım faaliyetlerinin coğrafyası (madencilik, ormanlardan yararlanma, balıkçılık, vb. gibi), ticaret coğrafyası ve sanayi coğrafyası sayılabilir. Konunun en gelişmiş bölümü iktisadi coğrafyadır; bunun nedeni, iktisadi coğrafyacının ilgilendiği bir çok faaliyetin yeryüzü kaynaklarının doğrudan kullanımını gerektirmesi ve kültürel peyzajın oluşmasına yardım eden hemen ayırdedilebilen çok çeşitli yeryüzü özelliklerini ortaya çıkarmasıdır. İktisadi coğrafya, konumuzun en temel bölümüdür.

Bir bütün olarak coğrafya insan ekolojisi olarak kabul edildiğinde, bundan kendiliğinden siyasal coğrafyanın bakış açısı da çıkar. Siyasal coğrafya bir yandan insanın siyasal tavırları, etkinlikleri ve kurumları arasında bir yandan da doğal çevreyle varolabilecek ilişkilerin hesabını vermeyi amaçlar. Çoğu durumda böylesi bağlantılar doğrudan doğruya değil de, ekonomik coğrafyanın kendi olguları aracılığıyla kurulmak zorundadırlar. Bunu kabul etmeyip hareket etmek savunulması olanaksız genellemelere götürür.

Teorik açıdan burda en azından toplumsal (sosyal) coğrafya için belirli bir alana sahip bulunmaktayız; toplumsal coğrafya insanların toplumsal yaşamları ile kendi doğal çevreleri arasında

varolabilen bağıntıları inceleyecektir. Ancak, «yaşam»a ilişkin olgular elle tutulmaz olgulardır ve pekçok durumda da doğal çevre ile «yaşam sağlama»ya ilişkin olgulardan geçen hiçbir bağıntıları yoktur. Daha önce sosyolojiyle ilgili olarak söylediğim gibi, bu ilişkiler bütünü coğrafya için sağlanmış bir alanda çok potansiyel bir alan oluşturur.

Bölgesel Coğrafya. — Şimdi de, sistematik coğrafyanın tüm bölümleri ve alt bölümlerinden kaynaklanan olgu ve ilkeleri konu alması nedeniyle bilimin en yüksek dalı olarak kabul edilen bölgesel coğrafyayı ele alacağız. Şimdiye kadar ileri sürülen önermelerden çıkarabileceğiniz gibi, en geniş anlamında bile, bölgesel coğrafyanın yalnızca, insanlarla insanların üstünde yaşadıkları bölge ya da alanların doğal çevreleri arasındaki karşılıklı bağlantılarla ilgilendiğine inanmaktayım. Bu konuda da çoğu coğrafyacının benimsediği görüşü açısında bulunduğum düşüncesindeyim. Çevrenin herhangi bir ögesinin (topografya, toprak, iklim, bitki örtüsü, vb.) dağılımına ilişkin olgu ve nedenlere dayanılarak incelenebileceği, bölgesel coğrafyanın işlevinin de işte böyle bir çalışmayı yerine getirmek olduğu daha önce belirtilmişti. Acaba bilim dünyası coğrafyadan böyle bir hizmette bulunmasını bekliyor mu? Sözelimi jeoloji yanardağların, zooloji de balıkların dağılımını açıklamıyor mu? *Hangisi olursa olsun*, herhangi bir bilim, genel anlamda bilimin konusu olan, yeryüzüne ilişkin tüm olguların dağılımını gerçekten açıklayabileceğini umabilir mi? İnceleme alanı son derece uçsuz bucaksız, teknik araştırma yöntemleri de son derece çeşitli değil mi? Öteki bilimler, bilgi almak için coğrafyanın eline baktıklarına göre, inceledikleri dağılımların nedenleri konusunda ne denli bilgi sahibi olabilirler ki? Bazı coğrafyacılar «yeryüzündeki tüm mekânsal dağılımları, başka bilimlerin değil de, yalnızca coğrafyanın inceleyebileceğini» nasıl ciddi olarak ileri *sürebilirler*? Bireşim (sentez) yaratan ögenin işe katıldığı ve çeşitli olguların kendi aralarındaki etkileşimler ışığında incelendikleri her durumda bölgesel coğrafyanın yeniden kendi kendisiyle karşılaştığı bir kez daha ileri sürülmektedir. Bu görüşü benimseyenler, bundan başka, insanların yaşamadığı bir alandaki karşılıklı bağıntıları konu alan böyle bir incelemenin de coğrafyanın özine bağlı kaldığını da savunmaktadırlar. Ancak ben, coğrafyanın insanlarla ilgili olmayan bağıntıları konu

alan bu tür incelemelerle birlikte yerine getirebileceği hiçbir işlev olmadığı görüşündeyim. Dünyanın doğal öğeleri arasındaki çok daha önemli etkileşimlerin tümü de, coğrafyanın katkısı olmaksızın, başka bilimler tarafından ele alınmaktadır. Sözelimi fizyografi arazi biçimlerinin gelişimi üstünde bitki örtüsünün yaptığı etkiyi inceler, botanik de topografinin, toprağın ve iklimin bitkilerin yaşamı üstündeki etkisini ele alır. Bana öyle geliyor ki, insanların yaşadığı bir bölgeyi konu alan bir inceleme ancak, orda bulunan çevresel öğeleri (özellikle de birbirleriyle bağıntılı bir biçimde), söz konusu bölgenin, insanların yerleşimi ve kullanımı konusunda sunduğu elverişli ve elverişsiz yanlar açısından incelendiğinde coğrafi bir nitelik kazanır. Bir bölgenin sunduğu çevre koşulları burda insanların yerleşimine olanak vermiyorsa bile, bu bölge insan ekolojisi açısından verimli bir çalışmaya konu olabilir. Benim savunmaya çalıştığım tez, bölgesel bir çalışmanın ancak, yönlendirici kavram olarak insan ekolojisini benimsediğinde coğrafi bir nitelik kazandığıdır. Genellikle yapılan çalışmalarda fizyografi, klimatoloji, botanik, iktisat, tarih, vb. bölümler yer alır; ama bunların herbiri kendi içinde özel bir bütünlüğe sahipse de, elde edilen bütünün kendisi bilimsel bir bütünlüğe sahip değildir, ayrıca bütün çalışma boyunca egemen olan hiçbir coğrafi kavram da yoktur kesinlikle; öyle ki, bu kürsüde benden önce yeralan konuşmacılardan birinin söylediği gibi, söz konusu çalışmanın bölümleri başlı başına, sözelimi iktisat ya da tarih konusunda, birer monografi olarak kabul edilebilirler. Bir çalışmanın böyle bir olanak sunması o çalışmaya coğrafi olmama damgasını vurur. Hiç kuşkusuz, birçok bölgeyi konu alan ve bölgelerin bilinen tüm önemli yanlarını belirten öğretici çalışmalar gereklidir, ama böylesine çeşitli olan bütün bu bilgilere coğrafya diyemediğimiz gibi, bütün bu bilgilerin tek başına coğrafyacı tarafından ya da herhangi başka bir bilimin mensupları tarafından sağlanamayacağını da varsayabiliriz. Fenneman bize «coğrafyanın merkezi, alanların incelenmesidir» demişti. Herhangi bir alanın geniş kapsamlı bir incelemesi bile hiçbir biçimde gerçek coğrafyaya gerek duymaz. Buna bağlı olarak, ben de «coğrafyanın merkezi, özgül alanlarda insan ekolojisi incelemesidir» demek isterim. Tek başına bu kavram bölgesel coğrafyaya ayrı bir alan, örgütleyici bir kavram ve tüm çalışmaların temelinde yatan tek bir ilkel bütünü geliştirme olanağı sağlar.

Bölgesel iktisadi coğrafyanın iki temel sorunu (bunlar birbirlerine sıkı sıkıya bağlı olsalar bile, gene de ayrı iki sorundur) şunlardır: 1) insan, araziye ve onun kaynaklarını nasıl kullanır ve bunları neden bu biçimde kullanır? 2) söz konusu bölgenin insan tarafından kullanımı açısından sunduğu elverişli ve elverişsiz yanlar, olanaklar ve eksiklikler nelerdir? Sorunların ilki, varolan ekonomik düzenlemelerin bir yorumunu gerektirir; ikinci sorunun çözümü ise, çok daha etkili düzenlemeler için bir temel oluşturur. İlk sorunun araştırılması doğal olarak, insanların yerleşiminin yeryüzündeki görünümünü incelemekle, yani kültürel peyzajın özelliklerini incelemekle başlar. Bu arada şunu da belirtelim ki, kültürel peyzajın gelişimiyle sistemli biçimde ilgilenen başka hiçbir bilim yoktur.

Bu sorunların ayrıntılı ve yetkili biçimde işlenmesi için alan çalışması, özellikle de bugünkü arazi kullanımını, bundan en yüksek ölçüde nasıl yararlanılabileceğini ve önem taşıyan tüm kültürel özelliklerin dağılımını gösteren haritaların hazırlanması gerekir. Bu özelliklerin bazıları, başka alan araştırmacıları tarafından haritalanmamıştır, bazıları ise haritalanmışsa bile, coğrafi amaçlara uygun biçimde işlenmemiştir. Bu temel sorunların hiçbiri, tek başına doğal etkenler yoluyla çözümlenemez ve coğrafyacı da bu tür etkenlere olduğundan çok ağırlık vermeye son derece özen göstermelidir. İnsanların alışkanlıkları ve yatkınlıkları, ürünlerinin satıldığı pazarlar, fiyatlar, ulaşım olanakları ve bedelleri, toprağın değeri, işgücü olanakları ve maliyeti, başka bölgelerin rekabeti, yasalar ve yönetimin izlediği siyaset, işte bu ve daha başka çeşitli etkenler, çevreye özel bir düzenleme getirmeye yardımcı olabilirler. Coğrafi sorunun çözümü ise, işte bu psikolojik, iktisadi, toplumsal ve başka türden olguların kullanımını gerektirir. Böyle kullanıldıklarında, coğrafi bir nitelik kazanırlar, tıpkı belirli biçimde kullanılan coğrafi olguların, sözgelimi iktisadi ya da tarihsel bir nitelik kazanmaları gibi. Hiçbir bilim, ilgili olduğu tüm verilerin tek sahibi değildir ve bana kalırsa belirli bir olgunun coğrafi olup olmaması nasıl kullanıldığına bağlı olacaktır. Sözünü ettiğimiz türden ayrıntılı bölgesel incelemeler hemen hemen her yerde gereklidir; yalnız başka yerden gelen insanların kendilerini uyarlamaya çalıştıkları yeni arazilerde değil, ama, en azından aynı ölçüde, kimi durumlarda in-

sanların kendilerini çevrelerine uyarlayamamış oldukları çok daha eski alanlarda da gereklidir. Aynı şekilde, tarım ya da hayvancılıkta kullanılan alanlar kadar, büyük ölçüde imalata ayrılmış alanlarda da gereklidir; ilk durumda özel bir beceri gerektirirler, çünkü bir topluluğun sınırlı yapısı karmaşık olduğunda, çevreyle olan ilişkileri saklı kalır, bunların ortaya çıkarılması gerekir. Sınırlı alanların iktisadi coğrafyasına ilişkin ayrıntılı alan çalışmalarının, bilimimizin gelecekteki ilerlemelerine götüren başlıca yol olduğu inancındayım. Bu tür incelemeler özellikle, özgül bölgelerin toplumsal ve siyasal coğrafyasına ilişkin az çok bulanık düşleri konu alan verimli çalışmalar için zamanla çok daha sağlam bir temel oluşturacaklardır.

Şehir Coğrafyası. — Gerçekte şehir coğrafyası, bölgesel coğrafyanın bir aşamasıdır; tek tek şehirlere konu alan çalışmalar, insan ekolojisi açısından başka alanları konu alan çalışmalar kadar yararlı olarak sürdürülebilir. Herhangi bir şehrin coğrafyası yapılırken karşılaşılan iki temel sorun, sözü edilen saldırı yöntemini yeterince örneklendirecektir: 1) kültürel peyzajın yalnızca özel bir tipi olan şehrsel peyzajın yorumlanması. Bu açıdan, şehrin yapısı ya da planı; yol dokusu; ulaşım hatlarının yerleşimi; imalatının kimliği ve dağılımı; toptan, perakende ticarete, konutlara, kiralık konutlara, vb. ayrılmış alanların dağılımı; parklarıyla başka açık alanlarının konumu gibi şeyler de göz önüne alınabilir. Bir şehrin kapladığı alan içinde görülen bu denli çeşitli arazi kullanımının hesabını vermek, kırsal bir yerleşmede çeşitli tahıllar için arazi kullanımının hesabını vermek kadar gerçek anlamda coğrafidir. 2) Söz konusu şehrin, bugünkü etkinlikleri ve sunduğu beklentilerin içinde bulunduğu çevrenin ışığında değerlendirilmesi şehrin içinde bulunduğu gelişme aşaması, konumunun sunduğu elverişli ve elverişsiz yanlar, üstünde bulunduğu topraklarla ve kendisine rakip öteki şehrsel merkezleri olan bağıntıları, söz konusu değerlendirme için göz önüne alınması gereken etkenlerden birkaçıdır.

Tarihsel Coğrafya. — Bu yazıda benimsenen semaya göre, ele aldığım konunun son dalı olan tarihsel coğrafyanın amaç ve ilişkilerine ilişkin görüşlerimi en iyi biçimde açıklamak için bu alandaki kendi deneylerime başvuracağım. Öğrenciyken devam ettiğim

tarih derslerinden birinin konusu büyük ölçüde Amerikan halkının yayınlaması ile ilgiliydi. Söz konusu dersler, Atlantik Okyanusu kıyılarından Pasifik kıyılarına varıncaya kadar kıtayı baştan başa etkileyen büyük hareketin toplumsal, siyasal ve ekonomik koşulları üzerinde duruyordu; ancak arada sırada da, bana oldukça ilginç gelen, yüzey şekillerinin ve su yollarının etkisi gibi daha açık coğrafi ilişkilere, de değiniliyordu. Daha sonraları Coğrafya konusunda bir ders grubu geliştirmemin temelinde belki de, başka tek tek etkilerden çok, bu ders yatmaktadır; geliştirdiğim coğrafya dersleri, bir yandan yeryüzü kaynakları ve yeryüzü koşulları arasındaki ilişkileri, bir yandan da ülkenin gelişim ve yerleşim sorunlarını, sistemli biçimde, ele almaktaydı. Bu çalışmaya bağlı olarak, Amerika tarihinin, maddi açıdan, temelde hızla gelişim içinde bulunan bir halkın değişik çevrelere kendini uyarılama çabasının kayda geçirilmesi olduğunu düşünmeye başladım. Zamanla ülkenin hemen hemen her bir birim alanında ülke halkının çevreyle sürdürdüğü ilişkilerin kesintisiz bir evrimini çizebileceğimize de inandım. Durmadan değişen bu ilişkiler boyunca doğal çevrenin değişmeden kaldığını sanmak büyük bir yanlış olur. Başka deyişle, bazı yazarların ileri sürdüğü gibi, doğal etkenin değişmez olduğunu, tek başına insan etkeninin değiştiğini sanmak büyük bir yanlış olur. Bir çevresel kompleks, kısa bir zaman kesiti içinde bile, doğal güçlerin işlemesi sonunda, ama özellikle de insan faaliyetleri nedeniyle derin biçimde değişime uğrayabilir. Çevresel kompleksin fiziksel yanı sıra yavaş bir değişim geçirse bile, İktisadi yararlılığı birçok nedene bağlı olarak hızlı ve sürekli biçimde değişebilir; yeni maden kaynaklarının bulunması, yeni arazi kullanım yöntemlerinin uygulanması, ulaşımın daha iyileştirilmesi ve başka bölgelerle olan ilişkilerin değişmesi söz konusu nedenlerden yalnızca birkaçıdır. Amerika Birleşik Devletleri üstüne yaptığım bu çalışmanın bir sonucu olarak, insanın çevreyle olan ilişkilerinin evrimini betimlemek ve elden geldiğince de açıklamamın, tarihsel coğrafyacının özel görevi olduğunu gittikçe artan ölçüde düşünmeye başladım. Gerçek şu ki, tarihsel coğrafyayı geçmişin coğrafyası, geçmiş zamanları konu alan insan ekolojisi olarak düşünmeye başladım. Bundan kısa bir süre önce Unstead, tarihsel coğrafyayı «geçmişin coğrafyası» olarak nitelmişti; ama coğrafyayı insan ekolojisiyle sınırlamak istemediği için bu cümleye kendisi çok daha geniş bir anlam veriyordu. Tarihsel

coğrafyaya, geçmişin coğrafyası, bugünkü coğrafi koşulların yorumlanmasında geçmiş zamanların coğrafi koşullarının taşıdığı anlamı göstermeye yardım eder. Kendi sıraları gelip geçtikten sonra bile varlıklarını sürdüren birçok çevresel bağıntının anahtarını sunar. Deyim yerindeyse, coğrafyaya «üçüncü boyut»u getirir. İnsanların, içinde yaşadıkları çevreye günümüzde gösterdikleri uyumun, yalnız kesintisiz bir evrim süreci içinde tek bir aşamayı dile getirdiğini görmemize yardım eder; ardımızda bıraktığımız değişiklikleri bir ölçüde aydınlatır. İnsanın dünyaya yaptığı hiçbir uyumun sürekli olmadığını, sürekli olan biricik şeyin değişim olduğunu öğretmeye yardım ederek, coğrafyanın geleceğinin ne olduğuna ilişkin o sık sık sorulan soruya da cevap vermiş olur. Coğrafyaya, bu yazı çerçevesinde tanıdığımızdan çok daha geniş bir kapsam tanısalar bile bazı önemli coğrafyacılar dünyanın açıklamalı tasviri en sonunda tamamlandığında coğrafyanın görevinin de tamamlanmış olacağını ileri sürmektedirler. Oysa tam tersine, insan yaşamı dünya yüzünden silindiği zaman ve eğer böyle birşey olursa ancak coğrafya da son bulmuş olacaktır.

Tarihsel coğrafyanın başlıca konusu, ele aldığı olguların *zaman içindeki evrimi ve geçmiştir*, böylece tarihin ayırıcı özelliklerine de katkıda bulunmaktadır. İlgili alanını, insan ile çevresi arasındaki ilişkilerle sınırlandırır, böylelikle de tümüyle insan ekolojisi olup çıkar. Demek ki hem tarihin hem de coğrafyanın ayırıcı niteliklerine sahiptir.

Öğrencilerime, hangi durumda olursa olsun, bir bölgeyi ele alacaklarında söz konusu bölgenin fiziksel özelliklerini birer birer, açıklayıp tasvirle işe başlamalarını önermiştim; şimdi de, artık en sonunda sıra insanı ele almaya geldiği için gene aynı şekilde, söz konusu bölgeye kesinlikle ilk yerleşimden başlayıp, adım adım, bölgenin insan coğrafyasının gelişimini çizmelerini öğütlemekteyim. Her durumda, insanın çevresiyle olan ilişkilerinin ele alınmasıyla başlayıp, bu ilişkilerin çözümlenmesine, sınıflandırılmasına ve yorumlanmasına girişilmesi gerektiğine inanıyorum; gerçek anlamda coğrafya adına yarasız incelemelerde *bugünkü ilişkilerden* başlayıp, geçmişe ancak bugünü yorumlamak açısından gerek duyulduğunda başvurulmasının yerinde olduğu görüşündeyim; öte yandan, tarihsel coğrafya incelemelerinde de *insanın uyartılmasının en eski aş-*

molarına özgü ilişkilerden başlayıp, sonra da sırasıyla, daha sonraki aşamalara özgü ilişkileri ele almamız gerektiği inancındayım.

Belirsiz Sınır Kuşağı. — İnsan faaliyetinin değişik aşamaları birbirlerine organik olarak bağlı oldukları için, bir topluluğun yaşamına ilişkin tüm olguların yakın ya da uzak coğrafi bir anlama sahip olduğu söylenebilir. Bunun, coğrafyanın düzenli ve bilimsel bir biçimde gelişmesi karşısına dikilen gerçek bir tehdit olduğu inancındayım. Yakın yıllarda, insanın incelenmesini büyük ölçüde vurguladığımız için, yeryüzüyle herhangi bir ilişki kurulmaksızın insanın yer aldığı her tür olgunun coğrafya alanı içinde kaldığını ileri sürmek gerçek bir tehlike olarak ortaya çıktı. Her düşünceli gözlemcinin açıkça görebilmiş olması gerektiği için, bu eğilim konusunda örnek vermek gereksizdir. Coğrafya, insanın yer aldığı olgu değildir, çevrenin konu olduğu olgu da değildir, ama insan ile çevre arasında olabilen ilişkidir. Coğrafya, bir bağıntılar bilimidir. İşte, coğrafyanın kendisi olan bu bakış açısına yerleşilerek, insanların içinde buldukları olguları incelerken, coğrafyadan toplumsal bilimlere nerde geçtiğimizi belirlemenin son derece güç olduğunu kabul etmekteyim. Burda sınırlar hiçbir zaman birer çizgi değildir; olsa olsa birer belirsiz kuşaktırlar. Hiç kuşkusuz, dünyadaki ilişkilerin en belirsiz uygulamaları bile, çoğu durumda son derece önemlidir ve söz gelimi, tıpkı iktisatçılar ya da toplum bilimciler gibi, coğrafyacı da bu uygulamaları yapma hakkına sahiptir. Bununla birlikte, kendimizi kaptırabileceğimiz uzak düşlerin de coğrafyanın alanını oluşturan bölümlerden biri olduğunu ileri süremeyiz. Gerçekten, daha önce de öğütlediğimiz gibi, yaklaşımlarımızı oluştururken özellikle dikkatli ve yöntemli olmalıyız, öyle ki bağıntılar dizisinde boşluklar bırakmayalım, çünkü böylesi boşluklar sonuçlarımızı zarar verecektir. Aynı şekilde, coğrafyanın başka konularla paylaştığı işlevleri de yalnızca coğrafyaya mal etmeyelim. Kısa bir süre önce, sözgelimi coğrafyanın tek başına başka ülke insanların sorunlarını ve koşullarını ortaya koyabileceği ileri sürülmüştü. Böyle bir düşüncenin, kendi konularının da söz konusu doğrultuya son derece önemli katkılarda bulunabileceğini bilen tarihçiler, iktisatçılar ve daha başkaları tarafından hoş karşılanmayacağı kesindir. Şimdi tek bu örneği ele alıp, bölgesel incelemelerimizin başarısı aracıyla, göstermek istediğim şey, ulusların ve toplulukların yaşa-

mı, içinde buldukları çevreler ile bağıntılı olarak ele alındığında, bunun, adı geçen ulus ve toplulukların sorunlarının ve davranışlarının anlaşılmasına olanak veren vazgeçilmez bir ön-koşul sağladığı ve bunun sonucunda da, anlayışa dayalı yakınlaşma ve etkili bir işbirliğine götüren yolu sağlamlaştırmaya yardım ettiği. Coğrafyanın haklı olarak ileri sürebildiği yararlılık düşüncesi oldukça çarpıcıdır.

Sonuç. — görüşlerimi şöyle özetleyebilirim :

(1) Eskinin eskisi coğrafyanın, birçok uzmanlık dalını kaybetmiş olsa bile, bir yandan hâlâ çok büyük bir alanı kaplamak, öte yandansa fizyografiyi, klimatolojiyi, bitki ekolojisini ve hayvan ekolojisini dürüstçe bir kenara bırakmakla kazançlı olacağı inancındayım.

(2) Coğrafyayı süzgeçten geçirip, her ayrı bölümüne ayrı bir bakış açısı kazandırabilecek yönlendirici bir tema, örgütleyici bir kavram gerektiği inancındayım. Bazıları tarafından ileri sürülen, yeryüzü olgularının dağılımını belirleyen nedenler sorununun ve bazı başka kişiler tarafından ileri sürülen, bölgelerin açıklanarak tasvir amacının, bu gerekliliğe yer vermedikleri ve insan ekolojisi sorununun gereken birleştirici, canlandırıcı etkiye sahip olabileceği inancındayım.

(3) İnsanın, kendine bir yaşam sağlamak için gösterdiği çabaların sonucu olan insanla dünya arasındaki bu bağıntıların genelde en dolaysız ve en derin bağıntılar olduğu inancındayım; öteki bağıntıların pek çoğunun bu bağıntılar aracılığıyla yerleştiği inancındayım; buna bağlı olarak da, bölgesel iktisadi coğrafyanın gelecekteki gelişiminin canla başla desteklenmesi ve konunun öteki bölümlerinden pek çoğunun iktisadi coğrafyaya dayandırılması gerektiği inancındayım.

(4) Coğrafyanın gereğinden çok bir kitaplık konusu, gereğinden az da bir alan konusu olduğu inancındayım. Alanın, coğrafyanın laboratuvarı olduğu görüşündeyim. Jeoloji ve fizyografinin alan çalışmasından ayrı olarak, coğrafyada bilimsel, kesin alan çalışması yöntemleri geliştirmekle ancak bir başlangıç yaptığımız ve

tam anlamıyla etkili bir alan çalışması tekniği geliştirmenin belki de en ivedi ihtiyacımız olduğu inancındayım. Pek çoğumuz «yeni-den-olma» jeologlar olduğumuz için, genelde jeolojik olayları *incelemeli*, coğrafi olayları ise, şu ya da bu ölçüde, rastlantısal biçimde *gözlemlemekle* yetinmeli miyiz? Daha doğrusu, gerçekten coğrafi nitelik taşıyan bu bağıntılar, alan üstünde nasıl incelenebilir ki?

(5) Sözde-coğrafi açıklamalarımızın büyük bir bölümünün, coğrafya olmadığı inancındayım; bir tartışmanın gerçekten coğrafi nitelik taşıyabilmesi için insan bağıntılarını düzenli bir dizi içinde, baştan aşağı açıklamalı biçimde işlemesi gerektiği ve görüşleri açıklamak için doyurucu bir teknik geliştirmenin, alan çalışması yöntemlerini yetkinleştirmeden çok daha önemsiz olduğu inancındayım.

(6) Son olarak da, görüşlerimi istila ettiği sanılabilen ikonoklast ruha rağmen, coğrafyanın genel görünümünü nedeniyle kendimizi kesinlikle kutlayabileceğimiz inancındayım. Bugün için bir çekilme durumunda bulunsa bile, coğrafya Amerika'da önemli bir gelişme göstermektedir. Coğrafya sonunda gelecek deneyimlerine şu ya da bu yoldan, ama tümüyle ulaşacaktır. İnsan ekolojisinin gösterdiği yol bana, bütün yollar içinde en gelecek vaad eden olarak görünmektedir.